

УДК 140

ФЕНОМЕН СУБКУЛЬТУРИ В БАГАТОГРАННОСТІ БУТТЯ КУЛЬТУРИ**О.І.Божок***аспірант кафедри філософії**Національного технічного університету України**«Київський політехнічний інститут»*

У статті характеризується субкультура як соціальний феномен. Наголошується, що спираючись на теорії мотивації, наукові знання про структуру особистості, можливо створити об'єктивну ідеальну картину духовних цінностей державних службовців як спільноти, де суб'єктивний елемент коригуватиме об'єктивний вимір соціального буття.

Ключові слова: культура, субкультура, професійна субкультура.

У сучасному глобалізованому суспільстві культура зі своєю складною, багаторівневою структурою постає як віддзеркалення багатогранного людського буття. Масштаби глобалізаційного процесу свідчать про те, що суспільство розвивається за новими напрямками, які зумовлені динамічним розвитком суспільних перетворень. Преферентною тенденцією розвитку сучасної культури є: полікультурний діалог різних етносів, соціальних станів і прошарків. Діалог культур породжує взаємодію двох аксіологічних орієнтирів: культурного релятивізму та етноцентризму. Перший ставить за мету різність культурних традицій та їх інтеграцію, невілює культурну самотність. Етноцентризм обстоює саме національну етнічну локалізованість, незмінність її абрасу, методів збереження культурної ідентичності. Формування сучасного культурного простору є новим комунікативним полем, де була б відтворена аксіосфера, що відповідатиме запитам глобалізованого суспільства, яка б враховувала багаторівневості сучасної культури, вирізняючи особливості її субкультурних утворень, які в останній час стають об'єктом дослідження філософії, соціології, психології.

Метою статті є розгляд головних аспектів розвитку культури як способу життєдіяльності суспільства, типологізація складових культури як багатопланового утворення та виокремлення феномену адміністративної субкультури. Для досягнення поставленої дослідженням мети необхідно вирішити наступні завдання: аналіз буття культури як багатопланового явища, виявлення поліфункціональної природи культури; дослідження генези субкультур за умов глобалізованого суспільства; експлікація поняття культури професійних спільнот.

Охарактеризувати явище культури як соціального феномену допоможе висвітлення таких її характеристик, як динамічність, взаємозв'язок різних культурних типів, чітко виражені тенденції змін самої культури. Зазвичай культуру розглядають в аксіологічній парадиг-

мі як сукупність цінностей, матеріальних та духовних, артефактів, символів, які вироблені та вдосконалені людиною, які є корисним результатом життєдіяльності людства. Вітчизняні дослідники в праці «Феномен української культури» визначають культуру як «етнонаціональний особливий світ людського буття» [8, 26], відмічаючи, що онтологія культури розкриває етногенез суспільства. Культура через осмислену діяльність людини визначає міру людського в самій людині та суспільстві. Вона завжди є виявом певного рівня розвитку людини, а сама людина як суб'єкт і носій культури формується в процесі культурно-творчої діяльності. Осягнути сутність культури можна лише через призму продуктивної творчої діяльності людства [7, 12].

Результати досліджень культури та її субкультурних утворень на сьогодні не є систематизованими. Вони залежать від різних підходів до вивчення явища субкультури й відображають точки зору науковців, в основі яких методологія різних наук: філософії, соціології, культурології. Дослідженню культури присвячені праці видатних філософів та культурологів І.Канта, Г.Гегеля, Х.Ортеги-і-Гасета та інших. О.Шпенглер, М.Данілевський, А.Тойнбі є представниками локального підходу, які визначають культуру як самостійне явище й виокремлюють різні історичні типи її існування. Розглядали культуру як спосіб життєдіяльності суспільства Злобін, Каган, Бистрицький. Антропологічний підхід представляють І.Гердер, Е.Тайлор, Л.Уайт, М.Бердяєв, М.Бахтін, В.Біблер. Досліджували культуру з соціологічної точки зору П.Сорокін, М.Вебер, Т.Адорно, Г.Маркузе, Б.Малиновський, Ф.Матюшев тощо.

Передумовою осмислення сутності субкультури та її різновидів були дослідження молодіжних субкультур 60-х рр. західними вченими. Сучасні науковці, зокрема Е.Тирьякан, Л.Марсіль-Лаксот, К.Мангейм, Т.Розак, М.Закович, вважають субкультуру певним аргументом для вивчення культури як багаторівневого

явища. Визначимо найпоширеніші підходи, що розкривають сутність та специфічні риси феномену субкультури. З позицій системно-динамічного підходу субкультура розглядається як складна система, для якої характерні перетворення. Синергетичний підхід зазначає, що взаємодія різних субкультур носить хаотичний характер. У цій взаємодії одні субкультури визнаються членами соціальних груп і посилюються, досягаючи кооперативного ефекту, а інші згасають. Інформаційний підхід визначає субкультуру як об'єднані соціальні та інформаційні феномени, а суспільна свідомість формується в процесі передачі соціального досвіду індивідами. Генетичний підхід ототожнює систему духовних цінностей з набором генів. Ієрархічний підхід виокремлює рівні існування культури як організованої системи, які мають свої відмінності відповідно до вищого чи нижчого рівня. Трофічний підхід також виокремлює певну ієрархічну структуру, але за принципом ланцюга, верхній рівень розвивається за рахунок нижчого. Трофічні рівні вибудовуються в ланцюг, початком якого є перетворення почуттів людини на мисленнєві образи. Екологічний підхід розглядає соціокультурне середовище і місце субкультурної спільноти в ньому. Кожна субкультура як елемент системи взаємодіє з іншими субкультурами. Епідеміологічний підхід порівнює процес поширення субкультур із поширенням інфекційної хвороби: збудник – соціальний міф, формуючись у масовій свідомості, передається від індивіда до індивіда, охоплюючи масу вразливих [2, 131]. Когнітивний підхід відображається у розумінні субкультури як системи пізнавальних теоретичних конструктів, завдяки яким сприймається навколишня дійсність [6].

Становленню адміністративної субкультури в Україні присвячує своє дисертаційне дослідження Науменко О. М., в якому розглядає структуру особистих якостей, ціннісних орієнтирів державного службовця як носія адміністративної субкультури, досліджує адміністративну субкультуру як механізм соціального контролю за діяльністю державних службовців [4].

До світу культури входить широкий спектр елементів, що взаємопов'язані між собою, утворюють цілісність культури, і в той же час існують самостійно. В сучасному суспільстві, яке швидко розвивається, розуміння сутності культури, її функцій та специфічного призначення постійно змінюється і трансформується.

Відомий соціолог Пітирим Сорокін, автор теорії соціокультурної динаміки, в своїй роботі «Соціальна і культурна динаміка», розглядає взаємодію соціальних груп, які існують у різних культурно-історичних просторах, зі своїм характерним образом, стилем, системою ціннос-

тей. Процес історичних змін та напрямів розвитку і прогресу соціокультурної системи обумовлює динамічність культури. Історично змінені цінності, тобто заміна старих новими, більш досконалішими, обумовлює прогрес цивілізації. Розвиток суспільства П.Сорокін вбачає в осмисленні таких взаємопов'язаних понять як «людина», «суспільство», «культурна динаміка». Специфічне призначення культури прослідковується в кожній із сфер життєдіяльності суспільства – економічній, соціокультурній, політичній, правовій, адміністративній та побутовій сферах. «Будь-яка велика культура є не просто конгломерат різноманітних явищ, співіснуючих, але ніяк не пов'язаних між собою, вона є єдністю, чи індивідуальністю, всі складові якої поєднані основоположним принципом й виражають одну, головну цінність. Домінуючі риси мистецтва та науки єдиної культури, її філософії та релігії, етики та права, її основних форм соціальної, економічної й політичної організації, більшої частини її звичаїв, образу життя й мислення (менталітету) – всі вони по-своєму виражають її основоположний принцип, її головну цінність ... найважливіші складові такої інтегрованої культури також частіше всього взаємозалежні: у разі змінення однієї з них останні неминуче піддаються подібній трансформації» [5, 429].

Визначаючи культуру як багаторівневе диференційоване явище, виділяють два способи її структурування: вертикальний та горизонтальний. «Перший передбачає структурний поділ елементів культури за предметним змістом... критерієм поділу є особливі матеріальні чи духовні смислові цілісності, що визначають тип культурної діяльності. Другий виокремлює соціальні утворення як елементи культури особистості, етносу, нації, регіону, локальних цивілізацій, людства в цілому» [7, 13]. Різноманітні підходи до вивчення процесу культурної динаміки через призму структурування культури виявляють її багатогранну, поліфункціональну природу.

На сучасному етапі розвитку суспільства культура являє собою найважливіший фактор адаптації людини у світі, допомагає людині залучитися до навколишнього соціального середовища, засвоїти норми і правила поведінки, систему цінностей, пануючі в суспільстві. Проявом адаптації буде обрання людиною своєї соціальної позиції: активної чи пасивної.

Розглядаючи культуру як поліфункціональне явище, можна побачити що, сьогодні від традиційних функцій культури виокремлюються модерні, значущість яких обумовлена динамікою соціальних процесів. Так визначаючи необхідність виявлення соціальної природи функцій культури, праксеологічна, пізнавальна, світоглядна, ціннісна, регулятивна та гедо-

ністична носять більш традиційний характер. Пріоритетними сьогодні є сигніфікаційна, інформативна, комунікативна функції, оскільки вони визначають культурні потреби сучасного соціуму. Творчий потенціал культури розкривається у процесі удосконалення світу. Завдяки культурі відтворюється наукова і культурна картина світу, що свідчить про певний рівень духовного розвитку людства. Формування ціннісного світу людини впливає на моральні принципи, ціннісні орієнтири та форми поведінки людини в навколишньому середовищі. Культурний вплив вбачається у формуванні світоглядних уявлень, які мали відповідні історичні форми: міфології, релігії, філософії та науки, що в свою чергу, відображає рівень культурного розвитку суспільства. Внутрішня культура людини залежить від уміння отримувати задоволеність від результатів творчої діяльності, таких як покращення умов життя, благ, комфорту, від вдосконалених знарядь і засобів праці, естетичне задоволення від мистецтва.

Культурний орієнтир людини в навколишньому середовищі забезпечує сигніфікаційна діяльність індивіда, тобто надання значення предметам, явищам, подіям і пояснення їх. Інформаційна діяльність людини передбачає пошук нової інформації, відшліфовування й опредмечування. Саме культура виступає засобом фіксації соціального досвіду, пам'яті людства, а вміння знаходити, відбирати, використовувати потрібну інформацію, є складовим елементом освітньо-виховного напрямку функціонування культури. Комунікативна функція культури виступає як засіб спілкування, здатність формувати та підтримувати міжособистісні, міжгрупові й міжкультурні контакти, вміння будувати ефективне спілкування. Комунікативна функція взаємопов'язана з інформативною, що має свою систему символів, яка відтворює попередній досвід в звичаях, традиціях, технологіях виробництва. Ця функція відображає духовний потенціал нації, утворює народність, націю. Соціальні норми буття зазнають історичних змін, і тому орієнтирами, що регулюють суспільні відносини, виступають зразки та моделі поведінки, спілкування, правила етикету.

Всі функції культури об'єднані однією спільною метою: соціальна інтеграція людини і підпорядковуються людинотворчій функції, яка саме забезпечує адаптацію людини в суспільстві. Діяльнісний підхід до розуміння сутності культури, представниками якого є М. Каган та Н. Злобін, вважали людину суб'єктом культурно-історичного процесу творчої діяльності. Процес «людинотворення» відбувається в за умови інтеграції індивіда до соціального життя, засвоєння ним традицій, звичаїв і норм пе-

вної соціальної групи, тобто розвиток людини від індивідуальної, біологічної одиниці буття до соціальної, становлення її як особистості. За допомогою цієї функції культури людина формує свій стиль та спосіб життя.

Культура сьогодення явище багатошарове, яке включає різні форми соціальної діяльності: релігійну, художню, молодіжну, кримінальну, управління, спілкування та багато інших, а різноманіття наукових точок зору, виникаючих в процесі дослідження й розуміння культури, говорить про складність й багатогранність цього поняття.

Культура – це цілісне явище, що представлене різними сегментами, серед яких контркультури, субкультури, альтернативні культурні утворення, які стають об'єктом для соціально-філософської рефлексії пізнання. Та поза увагою наукових досліджень все ще залишається сфера професійних субкультур, таких як адміністративна субкультура.

В контексті ґносеологічного підходу до розуміння субкультури можна представити структуру формування певних соціальних груп. Субкультура тісно пов'язана із диференційованістю суспільства, оскільки через розшарування суспільства на групи у людини формується відчуття належності та відображається ступінь самовизначення до кожної окремої соціальної групи.

Субкультура – це перш за все групове світобачення та своєрідний тип особистості, яким відповідно до сформованої системи цінностей, відрізняє себе з-поміж інших індивідів. Розкрити специфічність світоглядних уявлень кожної окремої групи та відповідної субкультури можливо за допомогою понять «спосіб» та «стиль» життя, що є являють собою діяльнісний прояв світоглядних установок, ціннісного комплексу та організацію соціальної взаємодії в усіх сферах життєдіяльності людини і можуть бути соціальним та антисоціальним.

Сутність феномену субкультури не обмежується розумінням змісту, значення і ролі соціальної групи. Субкультура є частиною певного культурного шару, фундаментом якого виступають соціальні групи, а не суспільство в цілому. Під субкультурою слід розуміти систему пануючих норм та цінностей, що не претендує на заміщення, або протистояння домінуючій культурі в суспільстві, а реформує культурні засади в суспільстві. Життєвий цикл субкультури залежить від багатьох чинників. В першу чергу, це сприйняття та оцінка індивідом системи цінностей, норм і правил поведінки, і потім сприйняття і оцінювання індивідами, що належать до інших соціальних груп, існуючих паралельно або у протистоянні. По-друге, на існування і розвиток субкультури впливають процес самоідентифікації індивіда

по відношенню до субкультурного аксіологічного комплексу, позитивне чи негативне ставлення, регламентованість чи формальне ставлення індивідів до субкультурного комплексу [3, 57]. Світогляд, цінності, символіка, етичні і моральні якості, результати діяльності особистості, матеріальні і духовні цінності, знання, вміння, професійні навички, комунікаційні навички у складі соціальної групи та поза її межами, рівень конфліктності – це складові субкультури.

Динаміка соціальних процесів обумовлює виділення професійних субкультур, якими тепер можна керувати, спрямовувати напрямки розвитку. Виникнення та становлення професійної спільноти веде до формування їх специфічної субкультури. Індивідуальний результат діяльності людини є частиною продукту діяльності всієї соціальної групи і відповідної їй професійної субкультури.

Сьогодні ми можемо говорити про формування професійної субкультури, яка утворює корпоративну модель існування соціальної системи. Дослідження й аналіз чинників формування професійної субкультури допоможе визначити її світоглядні основи, привабливість й визнання членами соціальної групи – носіями субкультури, спрогнозувати соціальний рейтинг, запотребованість, трансформації, а також визначити комплекс її соціального призначення в суспільстві.

Важливою елементом трансформації українського суспільства, виступає проблема розуміння існуючих вимог до державних службовців та реальним станом функціонування державної служби. Кроком до вирішення цієї проблеми є впровадження адміністративної реформи, що спонукає до формування нових ціннісних орієнтирів сучасного державного службовця.

Адміністративна реформа здійснювалася у кількох напрямках. Перший – це створення нової правової бази, що регламентуватиме державне управління в Україні. Другий – це формування нових інститутів, організаційних структур та інструментів здійснення державного управління. Третій – це кадрове забезпечення нової системи державного управління.

Четвертий – це зміцнення та формування нових фінансово-економічних основ функціонування державного управління. П'ятий – це наукове та інформаційне забезпечення системи державного управління, формування механізмів наукового та інформаційного моніторингу її функціонування [1]. Доцільно було б додати шостий напрям, в якому приділити увагу етизації державної служби, ціннісним орієнтирам та моральним принципам державного службовця.

Сучасна адміністративна субкультура характеризується такими принципами як чітке виконання наказів, наслідування регламентованим правилам поведінки та слабким проявом творчого потенціалу державного службовця. Проблема виникає в зв'язку з тим, що державний службовець майже не сприймається як особистість, більш-менш проявляються особистісні якості людини, що займає політичну посаду. Керівник із власними етичними нормами, ціннісними орієнтирами та моральними принципами, створюючи патронатний корпус службовців, тим самим впливає на утворення фундаменту субкультури, що пануватиме в цій соціальній групі. Особливої гостроти цьому питанню додає те, що українська держава намагається змінити авторитарні цінності та слідувати демократичним принципам, де саме людський фактор і людська особистість відіграють центральну роль в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Саме цінності виступають регулятором в альтернативному виборі дій та вчинків, є основою запорукою у задоволенні домінуючих потреб вищого або нижчого рівня. Соціальний розвиток особистості, потреби у самореалізації, повазі, належності, успіху задовольнити найважче, тому що важко виявити справжню ціннісну орієнтацію людини через її суб'єктивний характер. Спираючись на теорії мотивації, наукові знання про структуру особистості, можливо створити об'єктивну ідеальну картину духовних цінностей державних службовців як спільноти, де об'єктивність є основою суб'єктивного сприйняття світу, а суб'єктивний елемент коригуватиме об'єктивний вимір соціального буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Указ Президента України* «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22.07.1998 № 810/98.
2. Колесин И. Д. Подходы к изучению социокультурных процесов // Социологические исследования. – 1999. - № 1. – С. 130-136.
3. *Культурология: українська та зарубіжна культура*: Навч. посіб. / За ред. М.М.Заковича. – К.: Знання, 2004. – 567 с.
4. Наumenko O.M. Становлення і розвиток адміністративної субкультури в Україні: Автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03. – О., 2006. – 20 с. – укр. <http://www.nbuv.gov.ua>

5. *Питирим Сорокин*. Человек. Цивилизация. Общество / Общ. ред., сост. и предисл. А.Ю.Согомонов: Пер. с англ. – М.: Политиздат, 1992. – 543 с.
6. *Соколов М.* Субкультурное измерение социальных движений: когнитивный подход. – <http://subculture.narod.ru/texts/book2/sokolov.htm>
7. *Федорова І. І.* Культурологія: Навч. посіб. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2005. – 160 с.
8. *Феномен української культури: методологічні засади осмислення* / За ред. В. Шинкарука. – К.: Фенікс, 1996. – 476 с.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2009 р.

